

University of Groningen

Dag... onderwijs.

Lokman, Alien Hermien

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

1995

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Lokman, A. H. (1995). *Dag... onderwijs. een onderzoek naar uitstroombeslissingen van meao-leerlingen.* s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

4. HET MEAO

4.1 Inleiding

In de voorgaande hoofdstukken is aangegeven dat het Nederlandse onderwijsstelsel vele leerwegen toestaat en dat het besluit om het volledig dagonderwijs de rug toe te keren door veel leerlingen op een steeds later moment in de schoolloopbaan wordt genomen. Ook zijn verklaringen voor de deelname aan onderwijs en factoren die van invloed zijn op de uitstroom ter sprake gekomen. Op basis hiervan is in hoofdstuk 3 een onderzoeksmodel opgesteld, waarvan wordt verondersteld dat het toepasbaar is op verschillende uitstroombeslissingen, ongeacht het diplomabezit bij uitstroom. Of dit daadwerkelijk het geval is zal in dit proefschrift alleen worden onderzocht voor uitstroombeslissingen van leerlingen die een meao-opleiding zijn begonnen. Alvorens in te gaan op de resultaten van dit onderzoek zal eerst aandacht worden besteed aan het meao zelf.

In dit hoofdstuk worden de meao-opleiding (paragraaf 4.2) en de arbeidsmarktpositie van meao-schoolverlaters ten opzichte van andere schoolverlaters beschreven (paragraaf 4.3). Het doel van dit hoofdstuk is meervoudig. De beschrijving van de meao-opleiding heeft allereerst een informatieve functie. Daarnaast geven deelnemers enig inzicht in de mate waarin het meao representatief is voor het hele mbo. De gegevens die in dit hoofdstuk worden gepresenteerd over de feitelijke arbeidsmarktpositie van meao-schoolverlaters kunnen enerzijds worden vergeleken met de subjectieve inschattingen die de leerlingen zelf maken (hoofdstuk 6, 7 en 8) en anderzijds met de arbeidsmarktpositie van andere schoolverlaters. Dit laatste is vooral in het kader van de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten van belang.

4.2 De meao-opleiding

Deze paragraaf beschrijft achtereenvolgens de ontstaansgeschiedenis van het meao (4.2.1), de deelname aan het meao en andere mbo-sectoren (4.2.2) en de inrichting en vormgeving van het meao (4.2.3).

4.2.1 Geschiedenis van het handelsonderwijs

Het eerste bekende initiatief voor economisch onderwijs is de handelsschool te Amsterdam, die in 1867 werd opgericht. Na enkele jaren werd de opleiding omgevormd tot een 3-jarige hbs, gevolgd door een 2-jarige handelsopleiding. In andere steden is dit voorbeeld gevolgd. Verder werden er in veel plaatsen avondcursussen in handelsonderwijs gegeven. De hbs, die oorspronkelijk bedoeld was als voorbereiding op werkzaamheden in de handel en nijverheid, vervulde gaandeweg echter steeds meer een doorstroomfunctie voor de universiteit. Hierdoor leverde deze opleiding maar een beperkt aantal mensen af dat beschikbaar was voor handelsfuncties en aanverwante beroepen.

In 1919 is het beroepsonderwijs voor het eerst officieel geregeld in de Nijverheidsonderwijswet, maar het handelsonderwijs werd vooral gezien als algemeen vormend onderwijs, en kwam derhalve niet onder de Nijverheidsonderwijswet te vallen.

Rond 1920 bereikte het handelsdagonderwijs zijn hoogtepunt. De 55 dagscholen bevatten toen bijna 4000 leerlingen. De teruggang van het aantal handelsdagscholen na 1920 is toe te schrijven aan de sterke groei van het ulo, dat eveneens voorbereidde op economische en administratieve beroepen. Daarnaast, zij het in mindere mate, is de teruggang ook het gevolg van de aandacht voor administratieve en economische aspecten in de A-richting van de hbs. Het handelsavondonderwijs bleef tot de invoering van de Mammoetwet in 1968 wel een belangrijke vorm van economisch onderwijs.

Met de invoering van de Mammoetwet werd het meao een feit. Ook lagere (leao) en hogere (heao) vormen van economisch en administratief beroepsonderwijs zijn in de Mammoetwet geregeld. Volgens het rapport van de Commissie Economisch Administratief Onderwijs (1957) zou het leao vooral moeten voorbereiden op eenvoudige arbeid waarvoor praktische ervaring wordt vereist. Het meao zou gericht moeten zijn op vrij ingewikkelde arbeid waar in beperkte mate leiding moet worden gegeven en waarvoor een brede ontwikkeling, bijzondere vaardigheden en praktische ervaring is vereist. Het meao zou hiermee gedeeltelijk de taak van het voltijds handelsonderwijs moeten overnemen. Andere delen van het handelsonderwijs zouden in het vervolg moeten worden opgenomen in het lespakket van het havo en het eerste leerjaar van het heao. Het heao zou moeten opleiden voor leidinggevende beroepen waarvoor uitgebreide en specifieke vakkennis is vereist.

4.2.2 Deelname aan het meao

In onderstaande tabel is de instroom in het mbo en het meao vanaf de invoering van de Mammoetwet driejaarlijks weergegeven tot 1987². Het indexcijfer geeft de stijging in de deelname ten opzichte van 1969 (=100%) aan.

Tabel 4.1 Instroom in het mbo en meao

	totaal index (mbo)		jongens meisjes		totaal index (meao)		aandeel meao in het m.b.o
1969	38231	100	1889	307	2196	100	6%
1972	42773	112	3032	765	3797	173	9%
1975	41991	110	3859	1656	5515	251	13%
1978	61089	160	4993	3182	8175	372	13%
1981	76572	200	6032	5907	11939	544	16%
1984	105632	276	8293	10433	18726	853	18%
1987	109129	285	10685	13172	23857	1086	22%

Bron: CBS; Statistieken van het middelbaar beroepsonderwijs.

In de periode van 1969 tot 1981 is de instroom in het totale mbo verdubbeld. Deze groei zette zich in de jaren tachtig voort³. De instroom in het meao is in dezelfde periode nog veel sneller gestegen. Dit blijkt zowel uit het indexcijfer als uit het aantal instromers in het meao in vergelijking met de totale mbo-instroom. Het aantal leerlingen dat een meao-opleiding is gaan volgen is van 1969 tot 1981 meer dan vervijfvoudigd en heeft zich tussen 1981 en 1987 nogmaals verdubbeld. Hierdoor is het aandeel van het meao in het mbo vergroot van 6% tot ruim 20%, waardoor het meao nu een van de grootste sectoren van het mbo is. Eén op de vijf leerlingen die tegenwoordig een mbo-opleiding volgt, doet dit in de economisch administratieve richting. Opvallend is verder de enorme groei van het aantal meisjes in deze richting.

² Het longitudinale mbo-cohortonderzoek waarin de benodigde onderzoeksgegevens zijn verzameld, is gestart bij leerlingen die in 1987 het meao zijn ingestroomd. Wanneer in deze paragraaf wordt gesproken van 'het huidige meao' of 'de situatie nu' wordt daarmee de stand van zaken in 1987 bedoeld.

³ Inmiddels is er niet langer sprake van een groeiend aantal instromers. In 1989 was het aantal leerlingen in het mbo voor het eerst minder dan het jaar daarvoor. Hier liggen vooral demografische ontwikkelingen aan ten grondslag (afname van het aantal jongeren).

4.2.3 De inrichting van het onderwijs

In verhouding tot andere mbo-opleidingen bestaat de meao-instroom uit relatief veel havo- en vwo-leerlingen ($\pm 25\%$) en uit relatief weinig lbo-leerlingen ($\pm 10\%$) (CBS, 1988). Ruim de helft van de meao-instromers is in het bezit van een mavo-diploma. De toelatingnormen zijn in de loop der jaren steeds verder aangescherpt (Allewijn, 1990). Vaak wordt een combinatie van eisen gesteld, namelijk het vakkenpakket, het aantal vakken op C- en D-niveau en de behaalde eindexamencijfers.

Het meao is een driejarige opleiding. Het eerste leerjaar is voor alle leerlingen hetzelfde. De leerling krijgt dan onderwijs in circa 15 vakken. In het tweede leerjaar moet een eerste vakkenkeuze worden gemaakt, maar het lesrooster blijft uit veel verschillende vakken bestaan. In het derde jaar maakt de leerling een definitieve studierichtingskeuze, bestaande uit 6 vakken. Het meao kent 4 hoofdrichtingen: de bedrijfsadministratieve, de commerciële, de secretariële en de bestuurlijke studierichting. Verplicht voor elke richting zijn Nederlands en één moderne vreemde taal. Daarnaast zijn nog twee andere vakken verplicht. Welke vakken dit zijn, verschilt per studierichting. In principe bestaat de mogelijkheid dat een leerling in meer dan één studierichting afstudeert. Dit is het geval wanneer de leerling de twee overgebleven vrije keuzevakken invult met twee verplichte vakken van een andere studierichting. Leerlingen die naast Nederlands en een moderne vreemde taal niet kiezen voor twee verplichte vakken behorend bij een bepaalde studierichting, studeren af in de vrije studierichting. Tenslotte kunnen leerlingen die dat willen in een zevende vak examen doen.

Het meao kent een sterke theoretische component. Op de meeste scholen moet de leerling 6 weken stage lopen. Slechts iets meer dan de helft van de stagiaires en de begeleiders in de bedrijven vinden de stagelengte voldoende (Den Boer, 1991). De stage valt aan het eind van het tweede leerjaar. Hoe de praktijkcomponent verder wordt ingevuld, behoort tot de eigen verantwoordelijkheid van de school.

De meao-opleiding wordt afgesloten met een examen, bestaande uit een schriftelijk gedeelte en een mondeling gedeelte. Het schriftelijke gedeelte van het eindexamen wordt landelijk vastgesteld. Ook de normen voor slagen en voor deelname aan een herexamen zijn wettelijk geregeld. Leerlingen die niet aan de normen voldoen, worden afgewezen, evenals leerlingen die geen gebruik maken van het recht op herexamen. Wanneer deze leerlingen de school verlaten en niet naar een andere school voor meao gaan, krijgen ze certificaten voor de vakken waarop een eindcijfer van 6 of hoger is gehaald. Bij leerlingen die zijn afgewezen en opnieuw examen doen in één of meerdere vakken mag het hoogste cijfer gelden. Voldoenden behaald op voorgaande

eindexamens mogen blijven staan. Wanneer leerlingen niet voor alle vakken opnieuw examen doen, is het om te slagen wel nodig dat voor alle eindexamenvakken een 6 of hoger wordt gehaald. Zes certificaten kunnen worden omgewisseld voor een diploma. Hierbij hoeven dus niet alle certificaten in hetzelfde jaar behaald te zijn.

4.3. De arbeidsmarkt van het meao

In deze paragraaf wordt ingegaan op de positie van het middelbaar economisch en administratief onderwijs op de arbeidsmarkt in verhouding tot andere opleidingen. Daarbij is niet zo zeer de arbeidsmarktpositie van de individuele leerling van belang (micro-niveau), maar het macro-perspectief. De arbeidsmarktpositie is afgemeten aan de werkgelegenheid, het arbeidsaanbod en het functieniveau. De gepresenteerde cijfers hebben voor zover beschikbaar vooral betrekking op de (verwachte) situatie vanaf het eind van de jaren tachtig tot circa halverwege de jaren negentig. De meeste leerlingen in het mbo-cohortonderzoek waarop de resultaten in de volgende hoofdstukken zijn gebaseerd, hebben tussen 1990 en 1992 de arbeidsmarkt betreden met een meao-diploma of komen vanaf 1994 op de arbeidsmarkt met een hbo-diploma. De meeste voortijdige uitstromers uit het cohortonderzoek hebben te maken gehad met de arbeidsmarktsituatie aan het eind van de jaren tachtig.

De werkgelegenheidsgegevens zijn ontleend aan het ROA-rapport 'De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 1994'. In 1990 zijn 2.051.000 mensen werkzaam in een economisch-administratief beroep. Dit is 32% van de totale beroepsbevolking. De economisch-administratieve beroepssector kent een jaarlijkse groei van 2%. Het aantal werkenden en de werkgelegenheidsgroei per opleiding is in tabel 4.2 samengevat.

Tabel 4.2 Aantal werkenden (1990) en gemiddelde jaarlijkse groei in de werkgelegenheidsontwikkeling (1989-1994) per opleidingscategorie

Opleidingsniveau en richting	aantal werkenden 1990	werkgelegenheidsontw. 1989-1994 (%)
Lager	691.000	-2,4
Uitgebreid lager		
Algemeen/administratief	696.000	0,7
Technisch/agrarisch	684.000	-0,9
Verzorgend	282.000	3,3
Middelbaar		
Algemeen	345.000	0,4
Economisch	743.000	3,2
Technisch/agrarisch	862.000	0,8
Verzorgend	640.000	3,9
Hoger		
Economisch	290.000	3,7
Technisch/agrarisch	298.000	4,4
Verzorgend	728.000	1,2
Totaal (incl. overig/onbekend)	6.420.000	0,9

Bron: ROA (1992); De arbeidsmarkt naar opleiding en beroep tot 1994.

De tabel laat een redelijke tot goede werkgelegenheidsontwikkeling voor het middelbaar economisch onderwijs zien. Voor het aantal beschikbare banen speelt evenwel niet alleen de groei in werkgelegenheid een rol, maar ook de vervangingsvraag. De vervangingsvraag vormt samen met de uitbreidingsvraag het totaal aantal baanopeningen. Voor middelbaar economisch geschoolden wordt het aantal baanopeningen door het ROA op circa 25% van het aantal werkenden geschat. Dit wordt als gemiddeld getypeerd. Voor andere economische/administratieve opleidingen (lbo en hbo) ligt het percentage baanopeningen op 12% en 26%. Op mbo-niveau kent alleen het dienstverlenend en gezondheidszorgonderwijs een hoger percentage baanopeningen. Voor mavo- en havo/vwo-opleidingen ligt het percentage baanopeningen op respectievelijk 17% en 15%.

In verband met uitwijkmogelijkheden en concurrerende opleidingen is het ook van belang te weten hoe stabiel het marktsegment is waarvoor de opleiding opleidt. De spreiding in beroepen waarin gediplomeerden van een bepaalde opleiding terecht

komen, is hiervoor een indicator. De spreiding wordt weergegeven door middel van de Gini-Hirschman coëfficiënt. Deze coëfficiënt heeft de waarde 0 als het opleidingstype in slechts 1 beroep voorkomt en de waarde 1 als het opleidingstype gelijkmatig over alle beroepen is verspreid (Smooenburg, Van der Velden, Van de Loo & Wieling, 1994). Voor het meao is de Gini-Hirschman coëfficiënt in 1990 een waarde van 0,94, waaruit blijkt dat leerlingen met een meao-diploma in een breed scala van beroepen terecht komen.

De arbeidsmarktpositie is niet alleen af te meten aan het aantal beschikbare banen, maar moet ook gerelateerd worden aan het aantal mensen dat beschikbaar is voor de arbeidsmarkt. In het OSA-rapport 'Arbeidsmarktperspectieven' (1990) zijn per opleiding prognoses gegeven van aanbod- en overschotcijfers. Prognoses worden altijd gekenmerkt door een zekere mate van onzekerheid in verband met de assumpties die worden gemaakt over het optreden van bepaalde toekomstige ontwikkelingen. Vergelijking van relatieve verhoudingen tussen opleidingen is in dat geval betrouwbaarder dan het afgaan op absolute aantallen. Tabel 4.3 bevat de (verwachte) relatieve overschotten naar opleidingsniveau en -richting.

Tabel 4.3 Overschotten naar opleidingsniveau en -richting (in % van het totaal)

Opleidingsniveau en richting	1985	1994	2000
Lager	27,0	24,9	36,7
Uitgebreid lager			
Algemeen/administratief	12,7	3,2	-10,2
Technisch	16,4	14,4	15,8
Verzorgend	6,0	8,4	7,7
Middelbaar			
Algemeen	6,8	9,7	16,3
Economisch	5,6	8,9	13,0
Technisch	8,7	5,9	0,8
Verzorgend	5,6	2,2	-16,1
Hoger			
Economisch	0,9	2,3	9,9
Technisch	2,0	2,3	1,3
Verzorgend	8,3	17,8	24,5
Totaal (x 1000 personen)	663	607	392

Bron: OSA (1990); Arbeidsmarktperspectieven.

De tabel laat zien dat de relatie opleidingsniveau-aanbodoverschot aan het veranderen is. Het overschot aan hoger opgeleiden zal waarschijnlijk toenemen, terwijl het gemiddelde overschot aan opgeleiden op lager en middelbaar niveau zal dalen. De oorzaak hiervan is onder andere gelegen in de sterk gegroeide deelname aan het hoger onderwijs (zie ook hoofdstuk 2). Wat de positie van het middelbaar economisch onderwijs betreft is een stijging van het relatieve overschot te zien. Uitgaande van absolute aantallen lijkt het aanbodoverschot van economisch geschoolden op middelbaar niveau zich in de jaren negentig rond de 50.000 te stabiliseren. Dit overschot is ongeveer 6% van het totale aanbod in de middelbaar economisch-administratieve richting.

De positie van het middelbaar economisch onderwijs kan enerzijds worden vergeleken met opleidingen in dezelfde richting op een ander niveau en anderzijds met opleidingen in een andere richting op hetzelfde niveau. Wat de eerste vergelijking betreft, valt op dat zowel een opleiding op een lager als op een hoger niveau dan het middelbaar niveau een gunstiger uitgangspositie voor de arbeidsmarkt lijkt te zijn. Op het uitgebreid lager niveau (tegenwoordig lbo/vbo) dreigt in de richting algemeen/ad-

ministratief zelfs een aanbodtekort te ontstaan. Het gaat hier vooral om relatief eenvoudig administratief werk en winkelpersoneel. De positie van het hoger economisch onderwijs is aan het verslechteren. Wanneer ook rekening wordt gehouden met het totale arbeidsaanbod van deze opleiding is de situatie nog minder rooskleurig en mogelijk slechter dan die van het middelbaar economisch onderwijs.

Ook ten opzichte van andere mbo-opleidingen heeft het middelbaar economisch onderwijs te kampen met grotere overschotten. Het is echter de vraag of meao-leerlingen van het onderzoekscohort 1987 hier al iets van hebben gemerkt.

Een andere indicator voor de arbeidsmarktpositie van opleidingen is het functieniveau van banen. In paragraaf 3.3 is gewezen op het bestaan van verdringingsprocessen op de arbeidsmarkt. Hieraan gerelateerd zijn de begrippen onderbenutting en overbenutting. Van onderbenutting is sprake wanneer het functieniveau lager is dan het opleidingsniveau. Omgekeerd wordt van overbenutting gesproken wanneer het opleidingsniveau lager is dan het functieniveau (zie o.a. Van Hoof, 1987). Verdringingsprocessen hebben er toe geleid dat onderbenutting steeds vaker voorkomt. In administratieve functies vindt neerwaartse verdringing vooral op de lagere niveaus plaats (OSA, 1990). Van de meao-schoolverlaters uit 1989 in Drenthe heeft een jaar later slechts 6% een functie op mbo-niveau. De functies van de anderen liggen vooral op het niveau van lbo (42%) plus leerlingwezen (32%) (Den Boer, 1991). Dit komt gedeeltelijk omdat het startfuncties betreft. Drie jaar later werkt 12% op mbo-niveau of hoger, 24% op lbo-niveau en 51% op het niveau van lbo met een opleiding in het leerlingwezen (Den Boer, 1993). Het ROA komt op een percentage onderbenutting van 36% voor het middelbaar economisch en administratief onderwijs. Dit wordt getypeerd als gemiddeld. Voor de andere economische opleidingen is de onderbenutting respectievelijk 40% (lbo) en 50% (hbo).

4.4 Samenvatting en conclusie

Het meao heeft sinds de invoering een grote groei doorgemaakt en is thans een van de grootste sectoren van het mbo. Uit de ontstaansgeschiedenis blijkt dat het handelsonderwijs altijd een sterke algemeen vormende component heeft gehad. Dit is terug te zien in de hoge instroom uit het mavo en havo en een geringe lbo-instroom enerzijds en een beperkte stageduur in verhouding tot andere mbo-opleidingen anderzijds. De arbeidsmarktpositie van het meao is over het algemeen redelijk tot goed te noemen. Ten opzichte van leerlingen die na het mavo en havo niet kiezen voor een vervolgopleiding zijn de perspectieven beduidend beter, terwijl het meao ten opzichte

van andere mbo-opleidingen vaak een middenpositie inneemt. Het heao neemt in de toekomst waarschijnlijk geen betere positie dan het meao in.

De resultaten uit de volgende hoofdstukken dienen tegen deze achtergrond geïnterpreteerd te worden.